

ЕТИКА

УДК 177.7

DOI <https://doi.org/10.30970/PHS.2021.28.8>

ПРИРОДА ДОВІРИ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Олександра Стебельська

Національний університет «Львівська політехніка»,

вул. С. Бандери 12, 79013, м. Львів, Україна

e-mail: cleanwave4@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-7208-3197

Ця стаття присвячена осмисленню феномена довіри та його ролі у сучасному світі. У результаті критичного аналізу стверджується, що довіра постає явищем надзвичайно складним та багатограним, діалектичним за своєю суттю. Довіра, з одного боку, пов'язана із почуттям упевненості в іншій людині, з іншого боку, з ризиком та невизначеністю. Почуття довіри володіє певною безумовністю, але спрямоване воно на безумовне. Інший завжди відмінний від нас і певною мірою непізнаний. Незважаючи на це, ми відкриті Йому, в цьому і полягає парадокс довіри. Також довіра є явищем, в якому переплетені раціональні та ірраціональні аспекти. Ми не здатні повною мірою контролювати процес виникнення довіри, він часто нагадує стрибок віри. Довіра незнайомцям, довіра з першого погляду, довіра без наявності раціонального підґрунтя (наприклад, дітям-підліткам) не мають чіткого та логічного пояснення. Це завжди ризик і очікування його виправдання. Тут відсутній розрахунок: неможливо довіритись людині, просто зважуючи всі «за» і «проти». Разом із тим довіра може містити і раціональні компоненти. Довіра передбачає певне переконання в надійності Іншого, ми часто можемо підсилити свою довіру конкретними аргументами та прикладами Його позитивної поведінки. Взаємозв'язок раціональних та ірраціональних аспектів підкреслює внутрішню динаміку феномена довіри та демонструє його багатоаспектність. Глибоке осмислення довіри неможливе поза її зв'язком із недовірою. Надмірна довіра до Інших людей подекуди може спричинити не менші проблеми, ніж безкомпромісна недовіра. Будь-яка довіра потребує крихти здорової недовіри та сумніву. Останні дадуть змогу розгорнутись процесам самосвідомості та адекватного сприйняття реальності. Довірливі стосунки не лише сприяють взаємному розвитку партнерів комунікації, але й налагоджують професійні стосунки, єднують людей задля досягнення спільної мети. Та важлива роль, яку виконує довіра в комунікативних процесах, і надає їй буттєвого статусу. Оскільки довіра тісно переплетена з переживаннями надії та ризику, невизначеності та відкритості, мужності та рішучості, вона постає екзистенційним ядром комунікативних практик, в які залучена людина.

Ключові слова: довіра, комунікація, впевненість, надія, ризик, суспільство.

Постановка проблеми. Людина є соціальною істотою і її формування/становлення неможливе без Інших, тому наше життя відбувається у безперервних комунікативних практиках різного рівня. Важливим елементом людського спілкування є довіра, яка може набувати різних проявів. Вона є скріплюючим аспектом усіх сфер людської життєдіяльності – соціальної, культурної, економічної, політичної, індивідуальної, професійної тощо. Сама довіра є непомітним явищем, її неможливо фізично спостерігати, але її відсутність здатна спровокувати серйозні зрушення як в особистому житті людини, так

і у соціальному, спричинити їх спотворення та огрубіння. Цінність довіри для людського спілкування, її необхідність для нормального його функціонування свідчить про певну «вбудованість» довіри у саму природу комунікативних процесів. Це і наділяє її онтологічним статусом.

У сучасному світі у зв'язку з ускладненням соціально-культурного, політичного, економічного життя людства, а також із виникненням та розповсюдженням світової мережі Інтернет комунікативні практики трансформувались та набули нових рис. З одного боку, спілкуватись людям стало простіше, просторові-часові межі вже не мають такого сильного впливу, проте дослідники зазначають наявність кризових явищ, пов'язаних зі спотворенням живого спілкування, його віртуалізацією, зростанням самотності та ізоляваності. Особливо гостро ці процеси проявились під час світової пандемії коронавірусної хвороби COVID-19. Згадані зрушення відобразились і на функціонуванні феномена довіри. *Актуальними* стали питання, що таке довіра, якою є її роль у житті окремої людини та суспільства, якими є прояви довіри і взагалі кому можна довіряти.

Тому *мета* цієї статті – визначити провідні аспекти довіри, виявити її екзистенційно-онтологічні аспекти, зафіксувати значущість цього феномена в житті кожного з нас та відрізнити її від таких проявів, як впевненість та надійність.

Розробка проблематики в працях дослідників. Серед відомих мислителів, що присвятили свої праці проблемам довіри, слід відзначити Н. Лумана, Е. Еріксона, М. Бубера, А. Байєр, Е. Усланера, А. Селігмена, Ф. Фукуяму, Р. Хардіна, Дж. Салінса, В. Макгір, Р. Левіцкі, Д. Макалістера та ін. Всі вони розуміли довіру як соціальний феномен, але зосереджували увагу на конкретних аспектах цього феномена. Зокрема, Е. Еріксон висловив цікаві думки стосовно джерел виникнення загальної довіри, а Е. Уласнер приділив цьому питанню цілу главу у своїй монографії. Ф. Фукуяма дослідив роль довіри у функціонуванні та розвитку суспільств. Р. Левіцкі та Д. Макалістер, проаналізувавши історію дослідження довіри, вивчили проблеми взаємозв'язку довіри та недовіри. Цією ж проблематикою займалась А. Байєр. Надзвичайно актуальними є дослідження Дж. Салінса, присвячені питанню довіри до технологій, створених людьми задля покращення нашого життя. На противагу суто оптимістичному чи песимістичному поглядам на розвиток науки та техніки, він запропонував екзистенційний підхід, у межах якого технології сприймаються як ще одна грань прояву людськості. Але всіх згаданих мислителів об'єднує думка, що довіра є умовою наших здорових стосунків з Іншими, сприяє як індивідуальному розвитку, так і розвитку соціальної сфери загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж осмислювати роль довіри у сучасному світі та ті трансформації, які спіткали її, варто розглянути та проаналізувати деякі визначення, що таке власне довіра.

У філософському енциклопедичному словнику дане таке визначення довіри: «Довіра – морально-практичне ставлення індивіда до партнера у спілкуванні, яке ґрунтується на вірі в його чесність і щирість. Особистісна настанова у стосунках довіри передбачає обопільне очікування позитивних (благих) наслідків» [1, с. 166]. У словнику Ожегова довіра розуміється як переконання у добросовісності та щирості партнера [2]. У Стендфордській енциклопедії зазначено, що довіра дозволяє нам залежати від Інших у різноманітних речах, особливо, коли ми знаємо, що жодна зовнішня сила не змушує Інших нам ці речі забезпечувати; довіра завжди є справою ризикованою, а тому небезпечною [3]. Жодне з цих визначень не є повним, проте в них можна виділити такі важливі для розуміння феномена довіри аспекти та коротко проаналізувати їх. По-перше, довіра постає явищем інтерсуб'єктивним та соціальним, а партнерів, які довіряють одне одному, пов'язують почуття близькості, чесності та справедливості. Проте довіра необов'язково повинна

бути взаємною чи володіти однаковим рівнем інтенсивності у всіх сторін. Так само як спілкування може набувати різних проявів, так і прояви, рівні та глибина довіри можуть відрізнятися. Звісно, якщо ми говоримо про адекватне та глибинне спілкування, воно автоматично передбачає взаємний високий рівень довіри. Мислителі сперечаються стосовно того, чи довіра є двокомпонентною чи трикомпонентною за своєю суттю. Ті, хто відстоюють першу позицію, вважають, що коли ми говоримо про довіру до когось, то у самому процесі присутніми є лише Я і Той, кому ми довіряємо, незалежно від умов та обставин, що нас оточують. Коли ми довіряємо людині, ми так і говоримо: «Я тобі довіряю» і не вказуємо, за яких конкретно обставин [4]. Представники протилежного напрямку вважають, що довіра не може бути абстрактною, у самому її процесі присутні три компоненти: Я, Інший та ситуація. Я довіряю комусь за певних умов та в певних ситуаціях [5, с. 9]. На думку автора, ці два підходи до розуміння довіри не є взаємовиключними, вони, скоріш, фіксують різні прояви та рівні функціонування довіри. Насправді, ми можемо довіряти чи не довіряти партнеру у конкретних ситуаціях. Проте, коли спілкування між двома людьми досягло достатнього рівня глибини, повноти та відкритості, ми можемо впевнено сказати, що довіряємо людині загалом, не перелічуючи всіх можливих ситуацій, в які ми можемо з нею потрапити. Таке ставлення можливе лише тоді, коли ми «проникли» в людину, знаємо її життєві переконання та моральні принципи (або ж, навпаки, у випадку крайньої необхідності, коли людині нічого іншого не залишається, як просто довіритись безумовно). По суті, двокомпонентна довіра є більш глибокою та передбачає потужніші внутрішні трансформації, тоді як трикомпонентна вплетена у людське середовище та його ситуативність/відносність. По-друге, довіра тісно пов'язана із моральністю та моральними принципами [6; 7]. Ми схильні довіритись чи відкритись тим, хто поділяє з нами наші моральні переконання, і впевнені, що саме вони стануть на заваді поганого вчинку стосовно нас. Але все ж зв'язок довіри та моральності не такий однозначний, і необхідно зробити деякі зауваження. Подекуди ми можемо проявляти певний рівень довіри навіть до незнайомих чи чужаків, про моральні принципи яких нічого не знаємо. Наш партнер може володіти протилежними моральними принципами, але бути людиною слова. Саме дотриманню ним обіцянки ми і будемо довіряти. Окрім того, саму довіру не варто моралізувати, адже, окрім позитивних наслідків, вона може мати і негативні (подібна ситуація спостерігається і з недовірою, яку часто сприймають як негативне явище, проте деколи вона може бути надзвичайно доречною). Тому варто ухилятися від того, щоб додатково наділяти сам феномен довіри моральною значущістю та цінністю [5, с. 75]. Сама по собі довіра є нейтральним явищем, вона може виникати до різних людей, з різними «точками відліку», врешті, вона просто виникає, і ми не здатні контролювати цей процес повною мірою. По-третє, довіра є тим станом людини, коли вона впевнена, що Інший буде щирим із нею та враховувати її інтереси. Це певна відкритість Іншому, беззахисність та вразливість перед Ним. Там, де ця вразливість відсутня, йдеться вже не про довіру, а про впевненість, знання тощо. По-четверте, довіра завжди має справу з очікуванням позитивного ставлення Іншого. Проте довіра передбачає не лише вразливість, але й невизначеність, адже ми ніколи не можемо стовідсотково стверджувати, що ця довіра виправдається. «Центральним для визначення довіри є те, що вона залучає людину у відносини, де дії, характер чи наміри іншого не можуть бути засвідчені» [8, с. 21]. Тому довіра можлива лише там, де ми визнаємо за Іншим Його свободу, її виникнення взагалі можливе лише у сфері свободи та невизначеності і пов'язане із ситуацією внутрішнього ризику.

Діалектичний характер довіри. Все вищезгадане наштовхує нас на думку про те, що довіра носить діалектичний характер: з одного боку, вона є відчуттям впевненості в Іншому, з іншого – нерозривно пов'язана із ризиком та невизначеністю.

Парадоксом є те, що саме почуття довіри володіє певною безумовністю, але спрямоване воно на безумовне!!! [8]. Ніхто не є ідеальним, ми ніколи повною мірою не можемо прорахувати вчинки Інших чи прочитати Їхні думки. Інший завжди відмінний від нас і до певної міри «закритий». Незважаючи на це, ми *відкриті* Йому, в цьому і полягає суть та парадокс довіри. Чи можна таку довіру заслужити? Складне питання і рівноцінне питання: «А чому ми взагалі здатні на таку довіру?». Можна наводити багато причин виникнення та формування довіри: духовна близькість, спільні переконання, перевірені досвідом стосунки, релігійні погляди, моральні принципи, вік, освіта, виховання [7, с. 76–114]. Нас можуть оточувати багато людей з наявними характеристиками, але глибокої довіри між нами так і не виникне. У цьому сенсі феномен довіри володіє певними ірраціональними аспектами, осмислення яких закрите для нас.

Ми не здатні повною мірою контролювати сам процес виникнення довіри, він часто нагадує стрибок віри [9]. Довіра незнайомим нам людям, довіра з першого погляду, довіра без наявності раціонального підґрунтя (наприклад, дітям-підліткам) не мають чіткого та логічного пояснення. Це завжди ризик і очікування його виправдання. Тут відсутні калькуляційність та розрахунок: неможливо довіритись людині, просто зважуючи всі «за» і «проти». Тому коли працівники банку вирішують, чи надати людині кредит, то це не питання довіри, а питання визначення благонадійності. Ситуації ж довіри нерозривно пов'язані із надією, що наші очікування справдяться [10]. Візьмемо до прикладу випадки терапевтичної довіри. Перед нами може бути людина, яка постійно обманює або робить погані вчинки. З часом вона усвідомила свої помилки і хоче виправитись, але без нашої віри в неї їй буде надзвичайно важко це здійснити. Наша довіра є тим маяком, що освітлюватиме цій людині шлях, здатна її підтримувати, вселити впевненість у власних силах та, врешті, побачити джерело доброти у собі. Терапевтична довіра може мати позитивний вплив не лише на людину, якій ми довірилися, але й на нас самих, оскільки ми здійснюємо цілющу практику відкритості Іншому. Така довіра тісно переплетена із почуттям надії та позитивними сподіваннями стосовно поведінки людини, якій ми довірилися. Надія позбавлена раціоналізації, оскільки пов'язана із покладанням на саму людину у всій повноті її проявів, на її потенційні можливості. Така *відкритість* Іншому передбачає *мужність та рішучість*, адже, довірившись Іншому, ми перебуваємо у стані *невизначеності та абсолютної беззахисності* [6]. Це стан, коли ми стрибаємо у прірву і сподіваємось, що Інший не дасть нам розбитись. Довіра є сферою безумовної *свободи*, яку ми визнаємо за Іншим, і здатні лише сподіватись на взаємне відношення. Тому феномен довіри володіє потужним екзистенційним ядром, в якому переплетені сподівання, беззахисність, мужність, страх та ризик.

Разом із тим довіра може містити цілком раціональні компоненти. Довіра передбачає певне знання або переконання в чиєйсь надійності, ми часто можемо підсилити свою довіру конкретними аргументами та прикладами позитивності людини. Подекуди це може бути пост-фактум. Проте, якщо нас спитати у звичайній ситуації, чому ми довіряємо партнеру чи чому ми вирішили довіритись йому, то ми висловимо досить виважені раціональні обґрунтування. Взаємозв'язок раціональних та ірраціональних аспектів підкреслює внутрішню динаміку феномена довіри та демонструє його багатогранність та складність.

Зазвичай вважають, що довіра має лише позитивне значення для формування та становлення людської комунікації, вона є очікуванням саме позитивних змін та ситуацій. Проте це є поверхневим та однобічним баченням феномена довіри. Занадто великий кредит довіри іншій людині може спотворити та зруйнувати відносини. Якщо ми надміру довіряємо людям, які нас оточують, середовищу, політикам, навіть друзям і собі, то це здатне зробити нас абсолютно беззахисними, позбавленими аналітичності та здорового

глузду. Така довіра не є свідченням внутрішнього зростання стосунків, в які ми залучені, а навпаки, сигналізує про їхню інфантильність та незрілість. У всьому потрібна міра та баланс: будь-яка довіра потребує крихти здорової недовіри та сумніву. Останні дадуть змогу розгорнутись процесам самоаналізу та адекватного сприйняття реальності.

Так само недовіру в буденному житті звикли сприймати негативно. Результатами недовіри можуть бути абсолютно різноманітні речі: неспроможність зробити перший крок назустріч Іншому, невпевненість у власних силах, нездатність розв'язування проблем, відсутність здорової комунікації, замкненість та самотність. Проте недовіра може виявляти себе не лише негативно, але й позитивно. Подекуди наявність сумнівів, навпаки, може сприяти виявленню проблеми та її розв'язанню. Часткова недовіра до власних дітей здатна врятувати їм життя, здорові сумніви у власних можливостях здатні «запустити» процеси самопізнання, сумніви у чесності та відвертості друзів здатні відрити очі на можливі проблеми, невпевненість у соціальних інститутах може сприяти процесам змін та трансформацій. Внутрішня динаміка процесів довіри/недовіри демонструє їх активну пульсацію та діалектичний характер [11; 12].

Об'єктивація довіри у соціальному просторі. Повноцінне та здорове функціонування соціальної сфери неможливе поза довірливими стосунками між людьми. Відкритість Іншому, довіра до Його слів та дій, покладання на Нього, здатність співпрацювати в одній команді та досягати успіху – все це є необхідними елементами довіри. І без цього жодна сфера людської життєдіяльності не змогла би розвиватись. Проте феномен довіри по-різному трансформується та заломлюється в межах соціального простору і набуває різних форм, адже ми не можемо довіряти всім з однаковою інтенсивністю. В цьому підрозділі автор приділить увагу саме цій проблемі.

Формування довірливих стосунків починається ще в дитинстві. Народившись, немовля перебуває у *стані відкритості* до всього, що його оточує: звуків, запахів, дотиків, речей та людей. Зв'язок неймовірної глибини існує у нього безпосередньо з батьками, оскільки вони піклуються про нього та оберігають його. І саме від батьків залежить те, наскільки дитина буде довіряти людям та оточенню. Відомий психолог та дослідник Е. Еріксон влучно писав про це: «Фундаментальною передумовою ментальної вітальності є почуття базової довіри – установка стосовно себе та світу, що формується на основі досвіду першого року життя. Під «довірою» я розумію власну довірливість та почуття незмінної прихильності до себе інших людей» [13, с. 106]. Саме у ці дитячі роки формується загальна довіра, і згодом ми можемо говорити про те, наскільки людина відкрита Іншим. Під час процесу дорослішання та становлення людина здатна потрапляти в різноманітні ситуації, стикатись з різними людьми, і не завжди її досвід позитивний. Проте первинне відчуття відкритості може і не змінюватись радикально. Тому якщо із самого початку дитина зростала в здоровому середовищі, сповненому довіри, любові та щирості, скоріш за все, ця людина і надалі буде мати великий кредит довіри до Інших. Якщо ж дитина відчувала брак любові, уваги, щирості та відкритості, то наслідки будуть переслідувати її все життя, отруюючи та спотворюючи його.

Комунікативні практики людини впродовж життя є надзвичайно різноманітними, а тому передбачають градації самого почуття довіри. До найближчих людей, в яких ми впевнені, які завжди поряд у складні хвилини, яких ми знаємо (чи думаємо, що знаємо), яких любимо і поважаємо, ми відчуваємо довіру найглибшого рівня. Це, звісно, не абсолютна довіра, адже нічого абсолютного в нашому житті нема. Досвід показує, що всі помиляються і подекуди можуть зрадити нашу віру в них. Але це почуття надзвичайної близькості та відвертості. Саме таким людям ми довіряємо безумовно, незалежно від ситуацій/обставин та переконані в тому, що вони зроблять усе, щоб виправдати таке ставлення

до них, що вони завжди врахують не лише свої, але й наші інтереси і діятимуть згідно з ними. Таку довіру ми здатні відчувати до небагатьох людей. Більше того, не завжди навіть члени родини можуть похизуватись такими відносинами. Проте зрада такої довіри здатна спричинити драматичні зміни в житті кожного з нас.

Оскільки так довіряти всім ми не можемо, то в межах соціального простору довіра набуває таких форм, як впевненість, надійність, відповідальність, переконання тощо. В цьому контексті ми можемо бути впевненими у поведінці наших сусідів, покладатись на учбові, медичні чи юридичні заклади, вважати політиків відповідальними чи безвідповідальними, вірити у світле майбутнє держави чи бути переконаними у тому, що банки виконують свої зобов'язання перед нами [14]. Ці форми довіри надзвичайно ситуативні і, як правило, базуються на раціональних засадах. Коли ми впевнені у людині чи вважаємо її надійною, це свідчить про те, що ми вже раціоналізували наші стосунки, проаналізували та прорахували всі доступні нам ситуації і винесли свій вирок. Дещо умовно, але можна було б порівняти відносини довіри/впевненості із класичним уже протиставленням М. Бубера «Я–Ти»/«Я–Воно». Якщо «Я» сприймає світ крізь призму «Ти», то це означає, що Інший постає близьким нам, він ніколи не є засобом, а завжди лише метою, ми переживаємо за нього так само, як і за себе. Ми не пізнаємо його, розкладаючи на частини та елементи, а сприймаємо у всій повноті та неповторності. І навіть недоліки, вписані в загальну картину сприйняття, можуть бути прекрасними. Відносини «Я–Ти» – це неопосередковані відносини, засновані на тісній, якісній комунікації, результатом якої є взаємне збагачення та зростання. «Якщо я являю себе людині як своєму Ти і говорю їй основне слово Я–Ти, вона не річ серед речей і не складається з речей» [15]. На противагу стосунки «Я–Воно» – це стосунки, засновані на поверхневій комунікації, де Іншого ми сприймаємо як об'єкта пізнання, який потребує вивчення та дослідження. Ця форма спілкування не передбачає цілісного бачення Іншого, а скоріше його використання як засобу чи інструменту задля досягнення певної мети. Коли ми говоримо про довіру між людьми, то вона передбачає саме комунікацію типу «Я–Ти». Коли ж ми говоримо про довіру як впевненість чи надійність, то цей рівень спілкування більше відповідає зв'язку «Я–Воно». Перш ніж звернутись до лікаря, ми перевіримо, чи варто до нього звертатись, ми збираємо дані і лише тоді робимо вибір. «Довіряй та перевіряй» може бути лозунгом тих комунікативних практик, в які ми часто залучені. Проте це не становить проблеми. В кінці власної праці М. Бубер зазначає, що не вбачає небезпеку в присутності спілкування «Я–Воно» в нашому світі; небезпека виникає тоді, коли ми спілкуємось лише на рівні «Я–Воно».

Загалом довіра у своїх різних проявах пронизує все наше існування. Без неї воно перетворилось би на просте механічне співжиття атомарних індивідів. Всі згадані форми довіри співіснують і доповнюють одна одну. Наприклад, звернення в будь-яку установу передбачає не просто впевненість у професіоналізмі її працівників, але певною мірою просту довіру до їхніх слів та вчинків. Якщо ми вкладаємо контракти та договори, ми орієнтуємось не лише на «букву закону», але й на те, що партнери не маніпулюватимуть та чесно виконуватимуть умови домовленості. В будь-якій кооперації людей завжди присутня сторона, яку неможливо звести до сухого слідування формальним вимогам. Відомий мислитель Ф. Фукуяма детально описав у своїй роботі «Довіра: соціальні чесноти та шлях до процвітання», як відрізняється функціонування суспільств, в яких присутній/відсутній такий феномен, як довіра. Він стверджує, що суспільства, які базуються на довірливій комунікації, є набагато прогресивнішими, а саме спілкування людей носить здоровий та адекватний характер [16]. Довірливі відносини не лише сприяють взаємному розвитку партнерів комунікації, але і стабілізують буденні стосунки, налагоджують професійні зв'язки, еднають людей задля досягнення

спільної мети. Та важлива роль, яку виконує довіра в комунікативних процесах, і надає їй буттєвого статусу.

Довіра до штучних систем. Досі автор висвітлювала проблему довіри в інтерсуб'єктивному середовищі. Але у сучасному світі ми активно стикаємось не лише з біологічними істотами, але й зі штучними. Джон П. Салінс вважає, що всі штучні системи можна поділити на два види: робототехнічні системи (Robotic Systems) та емоційні робототехнічні системи (Affective Robotic Systems). Їх відмінність полягає в такому: перші є механічними системами (автономні автомобілі, автономні системи озброєння, рятувальні роботи тощо), другі – це машини, що були створені для того, щоб виявляти, мотивувати та моделювати емоції людини задля природнішої взаємодії з людьми [17, с. 319]. Особливістю філософської позиції Салінса є те, що він не оцінює перспективи розвитку технологій однобічно: оптимістично чи песимістично. Він вважає, що технології, які створюються та використовуються людьми, не є нелюдськими за своєю природою, вони є ще одним аспектом людськості як такої. Тому створення та використання технологій є ще однією формою самопізнання та саморозвитку. Проявляючи довіру технологіям, ми випробовуємо самих себе, наскільки потужними є наші можливості та наскільки ми можемо довіряти собі. Впроваджуючи технології, ми хочемо змінити на краще нас самих та світ навколо нас. «Простіше кажучи, технологія є невід'ємною частиною того, що означає бути людиною, що також означає, що людська природа не встановлена, а може бути сформована шляхом зміни технологій. Усвідомлення цього істотного людського факту дає нам можливість приймати кращі рішення щодо того, які технології ми вибрали для проєктування, прийняття та використання» [17, с. 318]. Питання полягає в такому: чи можемо ми довіряти штучним системам (ШС)? Натеper будь-яка штучна система не є повноцінним моральним агентом, вона лише виконує вбудовану у неї програму, здатна симулювати людські емоції та почуття, людську поведінку, комунікативні та когнітивні процеси. Проте приймати моральні рішення вона не може, всі висновки, які робить штучна система, залежать від тих первинних принципів, які в неї заклали програмісти. Якщо система не здатна бути повноцінним моральним агентом, значить, довіряти їй у глибинному сенсі цього слова ми не можемо, ми не можемо приймати її як повноцінного автономного суб'єкта, який здатен виносити самостійні рішення. Штучна система не володіє свободою, але лише її наявність є умовою виникнення довіри.

Проте такі розмірковування не означають, що ми не можемо покладатись на робототехнічні системи, бути впевненими у надійності їхньої роботи. Сучасні штучні системи стають надійними помічниками людини там, де людська праця є неможливою або небезпечною, вони виконують механічні роботи та проводять надзвичайно складні розрахунки. Рівень надійності технічних засобів постійно зростає, людина удосконалює власні творіння. В процесі створення та впровадження штучних девайсів людина не лише покращує рівень життя (що може бути саме по собі спірним питанням), але й починає краще розуміти, ким є вона, чого вона очікує від створених нею технологій, як її творіння впливають на неї та змінюють світ навколо, наскільки ми самі можемо довіряти самим собі. Повноцінне усвідомлення цього повинне робити нас відповідальнішими, адже негативні результати нашої роботи можуть спричинити катастрофічні наслідки. Створюючи штучні системи, людина одночасно створює середовище, яке повинне відзначатись високим рівнем довіри у широкому сенсі цього слова.

Висновки. Спілкування є основою нашого співжиття з Іншими. Воно може набувати різних форм і бути різної інтенсивності. В основі неспотвореної, глибокої комунікації з Іншими лежить почуття довіри. Довіра є екзистенційним ядром комунікативного досвіду, оскільки в ній сплітаються, з одного боку, впевненість у щирості та чесності

Іншого, близькість з Ним, душевність, сподівання, з іншого – відчуття ризику, невизначеності та беззахисності. Довіра передбачає мужність довіритись і передбачає певний стрибок віри. Довіра є глибоким переплетенням раціональних та ірраціональних елементів. Не кожна довіра може бути благом, і не кожна недовіра – злом. Тому пульсація довіри/недовіри лежить в основі людського співжиття і необхідна для налагодження адекватних комунікативних практик.

Почуття глибокої довіри можливе лише стосовно конкретних людей. У загальному соціальному просторі довіра трансформується і набуває інших форм, таких як: упевненість, надійність, відповідальність тощо. Всі прояви довіри в реальному часі тісно переплітаються та взаємодіють, становлячи основу здорової комунікації та сприяючи індивідуальному та соціально-культурному розвитку. Як становлення кожного з нас неможливе поза спілкуванням з Іншими, так і повноцінне спілкування неможливе за відсутності довіри. Незамінність довіри у комунікативних процесах і надає їй онтологічного статусу у структурі людського буття.

Список використаної літератури

1. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. URL: <http://cyberlan.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/Tolkovij-slovarj-russkogo-yazika.pdf> (дата звернення: 29.08.2021).
3. McLeod C. Trust. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/trust/> (дата звернення: 29.08.2021).
4. Domenicucci J., Holton R. Trust as a two-place relation. *The philosophy of trust* / eds. Paul Faulkner and Thomas Simpson. Oxford University Press, 2017. Pp. 149–160.
5. Hardin R. Trust and trustworthiness. Russell Sage Foundation. New York, 2002. 234 p.
6. Baier A. Trust and Antitrust. *Ethics*. 1986. Vol. 96, No. 2. Pp. 231–260.
7. Uslaner E.M. The moral foundations of trust. Cambridge University Press, 2002. 298 p.
8. Seligman A. The Problem of Trust. Princeton University Press, 2000. 240 p.
9. Кьеркегор С. Страх и трепет. Республика, 1993. 383 с.
10. McGeer V. Trust, hope and empowerment. *Australasian Journal of Philosophy*. 2008. 86:2. Pp. 237–254.
11. Lewicki R.J., McAllister D.J., Bies R.J. Trust and Distrust: New Relationships and Realities. *The Academy of Management Review*. 1998. Vol. 23, No. Pp. 438–458.
12. Вершинин С.Е. Феномен недоверия в контексте постсоветского общества: к постановке проблемы. *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*. Екатеринбург, 2001. Вып. 2. С. 58–72.
13. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва : Флинта : МПСИ : Прогресс, 2006. 352 с.
14. Luhmann N. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Department of Sociology, University of Oxford, 2000. Pp. 94–107.
15. Бубер М. Я и Ты. Два образа веры. Москва, 1995. С. 16–92. URL: <http://psylib.org.ua/books/buber01/index.htm> (дата звернення: 29.08.2021).
16. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. Москва : ООО «Издательство АСТ» : ЗАО НПП «Ермак», 2004. 730 с.
17. Sullins J.P. Trust in robots. *The Routledge handbook of trust and philosophy* / edited by Judith Simon. Routledge Taylor & Francis Group. New York. London, 2020. Pp. 313–325.

THE NATURE OF TRUST: EXISTENTIAL-ONTOLOGICAL DIMENSION

Oleksandra Stebelska

Lviv Polytechnic National University

Bandera st. 12, 79013, Lviv, Ukraine

e-mail: cleanwave4@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-7208-3197

This article is devoted to understanding the phenomenon of trust and its role in the modern world. As a result of critical analysis, it is argued that trust is an extremely complex and multifaceted phenomenon, dialectical in its nature. Trust, on the one hand, is connected with a sense of confidence in another person, on the other hand, with risk and uncertainty. The feeling of trust has a certain unconditionality, but it is aimed at the unconditional. The Other is always different from us and to some extent unrecognizable. Nevertheless, we are open to Him, and this is the paradox of trust. Trust is also a phenomenon in which rational and irrational aspects are intertwined. We are not able to fully control the process of trust, it often resembles a leap of faith. Trust in strangers, trust at first sight, trust without a rational basis (for example, adolescents) do not have a clear and logical explanation. It is always a risk and the expectation of its justification. There is no calculation here: it is impossible to trust a person simply by weighing all the pros and cons. However, trust can contain rational components. Trust implies a certain belief in the reliability of the Other, we can often strengthen our trust with concrete arguments and examples of His positive behavior. The interrelation of rational and irrational aspects emphasizes the internal dynamics of the phenomenon of trust and demonstrates its multifaceted nature. Deep understanding of trust is impossible without its connection with distrust. Excessive trust in other people can sometimes cause no less problems than uncompromising distrust. Any trust needs a crumb of healthy mistrust and doubt. The latter will allow the processes of self-consciousness and adequate perception of reality to unfold. Trusting relationships not only promote the mutual development of communication partners, but also establish professional relationships, unite people to achieve a common goal. The important role that trust plays in communicative processes gives it ontological status. Since trust is closely intertwined with feelings of hope and risk, uncertainty and openness, courage and determination, it appears as the existential core of communication practices in which a person is involved.

Key words: trust, communication, confidence, hope, risk, society.